

Luonneominaisuuksien testaaminen jalostuksen apuna

Teksti Tiina Hallstén | Kuvat: Kirsi Hallstén-Karvinen ja Tanja Rytönen

Koiran luonne muodostuu perinnöllisistä taipumuksista sekä ympäristön vaikutuksesta. Geeniperimä vaikuttaa luonneominaisuuksiin 40–50 prosenttia ja ympäristötekijät 50–60 prosenttia osuudella. Perintötekijät vaikuttavat siihen, miten ympäristö vaikuttaa yksilöön. Ympäristö puolestaan vaikuttaa siihen, miten perinnölliset taipumukset ilmenevät.

Perinnölliset taipumukset periytyvät geeneissä, joista puolet tulee koiran emältä ja puolet isältä. Luonneominaisuuksien periytyvyys on suhteellisen alhainen ja vaihtelee roduittain, mutta se ei silti tarkoita sitä, ettei siihen voitaisi jalostuksella vaikuttaa. Luonneominaisuuksien periytymisasteet ovat tyypillisesti alhaisia, mihin syynä ovat suurimmaksi osaksi ympäristötekijät, joiden alle perinnölliset erot piiloutuvat.

Ympäristötekijöillä on erittäin suuri vaikutus luonne- ja terveysominaisuuksiin, jotka periytyvät pääosin polygeenisesti eli monen geenin mukana. Poikkeuksena ovat erilaiset pelot tai arkuus, joiden periytymisaste voi olla jopa 50 prosenttia. Korkeakaan periytymisaste ei tarkoita sitä, että esimerkiksi pelko on suoraan perinnöllistä, vaan perinnöllistä on taipumus siihen. Samalla tavalla periytyy esimerkiksi taipumus atopiaan.

Ympäristön vaikutusta koiran luonteeseen muokkaavat sen kokemukset, oppiminen sekä epigenetiikka. Epigenetiikka eli koiran vanhempien ympäristön tai kokemusten vaikutuksesta johtuvat perinnölliset muutokset geenien toiminnassa ja säätelyssä ovat luonnon ”oikotie” sopeutumiseen.

Vaikka perintötekijöistä tuleekin puolet kummaltakin vanhemmalta, on emän vaikutus luonteeseen suurempi juuri ympäristöte-

kijöiden vuoksi. Jo kohdussa alkaa ympäristön vaikutus, ja muun muassa emän kokemaa stressiä voi vaikuttaa epäsuotuisasti pennun luonteen kehitykseen. Myös emän hoivalla on suuri merkitys muun muassa pennun arkuuteen ja stressinsietokykyyn. Kasvattajan luona vietetyillä pikkupentuaajalla on iso merkitys luonteen muokkautumiseen, sillä ympäristön vaikutukset ovat voimakkaimmillaan pennun ollessa 3–8-viikkoinen. Ympäristötekijöiden vaikutus jatkuu vielä läpi nuoruuskautta, joten myös uudessa kodissa pennun sosiaalistaminen ja opettaminen ovat tärkeitä.

Tarkkailemalla koiran käyttäytymistä erilaisissa tilanteissa voidaan saada jonkinlainen kuva sen luonteesta. Käyttäytyminen on koiran reagoitua tai reagoimattomuutta johonkin ärsykkeeseen, ja luonne on taipumus käyttäytyä tietyllä tavalla tietyissä tilanteissa. Käyttäytymiseen vaikuttavat ympäristön muokkaama perinnöllinen taipumus ja opittu sekä vaistomainen käyttäytymismalli, jonka koira kokee itselleen ja selviytymiselleen edulliseksi. Koska käyttäytyminen on monen tekijän summa, on perimän osuutta vaikea arvioida.

Luonneominaisuuksien testaaminen on varsin haastavaa, eikä täysin luotettavaa ja varmaa testiä tai koetta ole olemassa. Virallisia kokeita Suomessa ovat muun muassa luonnetestit, MH-luonnekuvaukset, Kennelliiton jalostustarkastuksen osaksi kehitetty käyttäytymisosoio ja rodunomaiset taipumus- ja metsästyskokeet. Lisäksi käytössä on muun muassa pentutestejä, valintatestejä koiran erilaisiin työtehtäviin ja luonnekyselyitä.

Testitulokset eivät ole täysin vertailukelpoisia, sillä esimerkiksi testipaikka, -tuomarit, sääolosuhteet, mahdolliset häiriötekijät tai inhimillinen erehdys voivat vaikuttaa testin kulkuun. Lisäksi tuloksiin vaikuttavat mm. koiran ikä, sukupuoli, geenit, ympäristö, koulutus ja kokemukset. Koska testeissä käy vain osa koirista, ei otanta ole riittävä kattava tai se on liian valikoitunut.

Sekä luonnetestin että MH-kuvauksen tarkoitus on kerätä aineistoa koiran käyttäytymisestä ohjeen määrittelemisissä tilanteissa. Molemmista kokeista tarkastellaan koiran reagoitua testin eri osioissa. Luonnetestissä useita ominaisuuksia seurataan läpi testin, kun taas MH-kuvauksessa kuvataan mahdollisimman tarkasti koiran reaktiota tietyssä tilanteessa.

Yksittäisen koiran testitulos kuvaa koiran luonteenominaisuuksia sekä yksilönä että rodulle tyypilliseen ja ihannetestitulokseen verrattuna. Testituloksia yhdistelemällä saadaan tietoa rodulle tyypillisestä luonteesta. Jotta testituloksista saataisiin käyttökelpoista materiaalia palvelemaan jalostusta, on rodulle laadittava omat luonneprofiilit.

Luonneprofiilin laatiminen on aloitettava tutkimalla rodun rotumääritelmää ja rodun alkuperäistä käyttötarkoitusta. Sekä kerrynterrieri että vehnänterrieri ovat alun perin eläneet vaatimattomissa oloissa irlantilaisien talonpoikien yleiskoirina. Niiden tuli pystyä toimimaan monenlaisissa tehtävissä isännän apuna tilan töissä: paimentaa lampaita, noutaa isännän ampuma-riista, pitää tuhoeläimet kurissa sekä toimia pihavahtina. Nykypäivänä molempien rotujen edustajat ovat

seurakoiria, joiden tulee sopeutua hyvin tämän päivän elämään ja joiden kanssa on mahdollista harrastaa monipuolisesti.

Rotujemme edustajat ovat sosiaalisia ihmisten seurassa ollen hyväntahtoisia ja luottavaisia myös vieraita ihmisiä kohtaan. Koira on luoksepäästävä, kun se mielellään ja oma-aloitteisesti hakeutuu taapaмиensa ihmisten seuraan, ottaa itse kontaktia tai vastaa annettuun kontaktiin. Hyväntahtoinen on koira, joka osoittaa hyökkävyttä vain uhkaavissa tilanteissa.

Toimintakyvyllä tarkoitetaan koiran kykyä ratkoa itsenäisesti eteen tulevia uusia, pelottavia ongelmia. Nykytiede ei tunne toimintakyvyn käsitettä, ja lähinnä vastaava inhimillinen vastine sille on rohkeus ja kyky tehdä itsenäisiä ratkaisuja uusissa tilanteissa.

Toimintakyky on koiran kykyä hallita tekojaan huolimatta siitä, että se on joutunut pelon valtaan. Toimintakykyä on myös pako – vain paikalleen juuttuminen eli lamauminen kuvaa toimintakyvttömyyttä. Toimintakyky ei ole muuttumaton ominaisuus, joka samallakaan yksilöllä olisi kerrasta toiseen samanlainen vastaavassa tilanteessa saati sitten eri tilanteissa.

Rotujemme edustajien tulee olla kohtuullisen rohkeita ja kykeneväisiä toimimaan uusissa, pelottavissakin tilanteissa. Suurestakin pelästyksestä huolimatta koiran tulee palautua nopeasti ja kyetä toimimaan itsenäisesti. Joissakin pelottaviksi kokemissaan tilanteissa koira voi toisinaan tarvita omistajalta vähäistä tukea selvittääkseen sitä pelottaneet asiat.

Kovuudella tarkoitetaan koiran taipumusta muistaa tai olla muistamatta epämiellyttäviä kokemuksia. Hieman pehmeä koira muistaa epämiellyttäviä kokemuksia ja ottaa niistä opikseen muttei lamaannu. Itsevarmalle koiralle liika pehmeys on epätyypillistä. Rotujemme edustajien tulisi olla hieman pehmeitä, jolloin käsiteltävyys ja koulutettavuus on helpompaa.

Hermorakenteella tarkoitetaan koiran synnynnäistä heikko- tai vahvahermoisuutta sen joutuessa voimakkaisiin ja vaihteleviin si-

säisiin jännitystiloihin. Hyvällä hermorakenteella tarkoitetaan kykyä hallita jännitystiloihin ilman luonnotonta uupumusta, hysteriaa tai muita merkkejä sisäisen tasapainon järkkymisestä. Perimältään hyvähermoinen koira kestää merkittävästi enemmän kolhuja elämässään niiden vaikuttamatta sen käyttäytymiseen stressitilanteissa. Kerryn- ja vehnäterrierin tulee olla hyvähermoinen ja selvitä jännitystiloihin liikkua hermostumatta (=hieman rauhaton).

Temperamentti on hyvin voimakkaasti perinnöllinen ominaisuus eikä siihen voi vaikuttaa esimerkiksi koulutuksella. Sillä tarkoitetaan koiran perusluonnetta ennen ympäristön vaikutuksia. Temperamentti merkitsee käyttäytymisen vilkkautta, huomiokyvyn nopeutta (tarkkaavaisuutta) sekä kykyä sopeutua uusiin tilanteisiin ja ympäristöihin.

Suurin osa hyvin sopeutumiskykyisistä koirista on vilkkaita. Eritäin vilkkaat koirat vastaanottavat paljon vaikutteita ympäristöstään, minkä seurauksena on liian suuri hajaannus ja pidempi sopeutumisaika. Rotujemme edustajien tulisi olla temperamentiltaan vilkkaita eli eloisia ja uteliaita ympäristöönsä kohtaan. Vilkas koira on tarkkaavainen ja se vastaanottaa nopeasti uusia ympäristön ärsykeitä ja tottuu niihin ja niiden merkitykseen, on sopeutuvainen.

Taisteluhaluksi kutsutaan koiran synnynnäistä taipumusta nauttia taistelusta itsestään ilman, että se perustuisi aggressioon. Käytöstä voidaan kutsua tietynlaiseksi leikkihalua-leikkiksi, jonka olennainen osa on taistelu. Taisteluhalu on koiralle moottori, liikkeellepaneva voima. Sitä voisi kutsua koiran sisuksi, joka auttaa koiraa jaksamaan sen väsyessä tehtävissään. Rotujemme edustajilla tulisi olla kohtuullinen taisteluhalu.

Puolustushalulla tarkoitetaan koiran synnynnäistä taipumusta hyökkäyksen tai hyökkäysryityksen avulla aktiivisesti puolustaa itseään, laumaansa tai reviiiriään. Puolustushalu vaihtelee tilanteiden, ympäristön ja koiran mielialojen mukaan. Kerryn- ja vehnäterrierillä tulisi olla kohtuullinen puolustushalu.

Terävyys on ominaisuus, joka saa koiran reagoimaan aggressiivisesti sen tuntiessa itsensä uhatuksi. Terävyysaste on kääntäen verrannollinen ärsytyskyvyn korkeuteen. Mitä pienempi ärsyke tarvitaan herättämään aggressio, sitä korkeampi on terävyysaste. Terävän koiran tarkkaavaisuus pieniäkin uhkaärsykeitä kohtaan aiheuttaa sen, että se tekee virhearvioinnin helpommin kuin vähemmän terävät koirat – eli tällaisen koiran mielikuviutus laukkaa vilkkaasti. Suuri reaktioherkkyys ei ole tyypillistä kerryn- ja vehnäterrierille, ja aggressiivisuuden tulee pysyä hallinnassa kaikissa tilanteissa.

Laukauspelottomuutta testataan sekä luonnetestissä että MH-kuvaussessa ampumalla. Rotujemme edustajien tulisi olla laukauspelottomia eikä niillä tulisi olla muutakaan ääniarkuutta.

Luonne on koiran tärkein ominaisuus, joten on erittäin tärkeää huomioida luonneominaisuudet jalostusvalinnoissa. Kaikille koirille käyttötarkoituksesta riippumatta tärkeitä ominaisuuksia ovat muun muassa hermorakenne, luoksepäästävyys, kovuus ja toimintakyky (käytännössä rohkeus), joiden kaikkien on todettu olevan periytyviä.

Esimerkiksi liiallinen arkuus tai pehmeys voi tehdä koiran – ja omistajan – elämän stressaavaksi tai liiallinen aggressiivisuus voi tehdä koirasta ympäristölleen tai omistajalleen vaarallisen. Kaikkien rotujen ei kuitenkaan tule saada esimerkiksi luonnetestissä maksimipisteitä, vaan luonneprofiilia luotaessa on huomioitava rodunomaiset luonneominaisuudet sekä käytettävissä olevat testitulokset.

Lähteet: *Luonnetestin arvosteluohje, Jorma Lankinen: Luonnetestitulokset jalostuksen apuna (Riiseni 4/12), Tuire Kaimion luentomateriaalit, Katriina Tiiran luentomateriaalit, Katriina Mäen artikkelit*